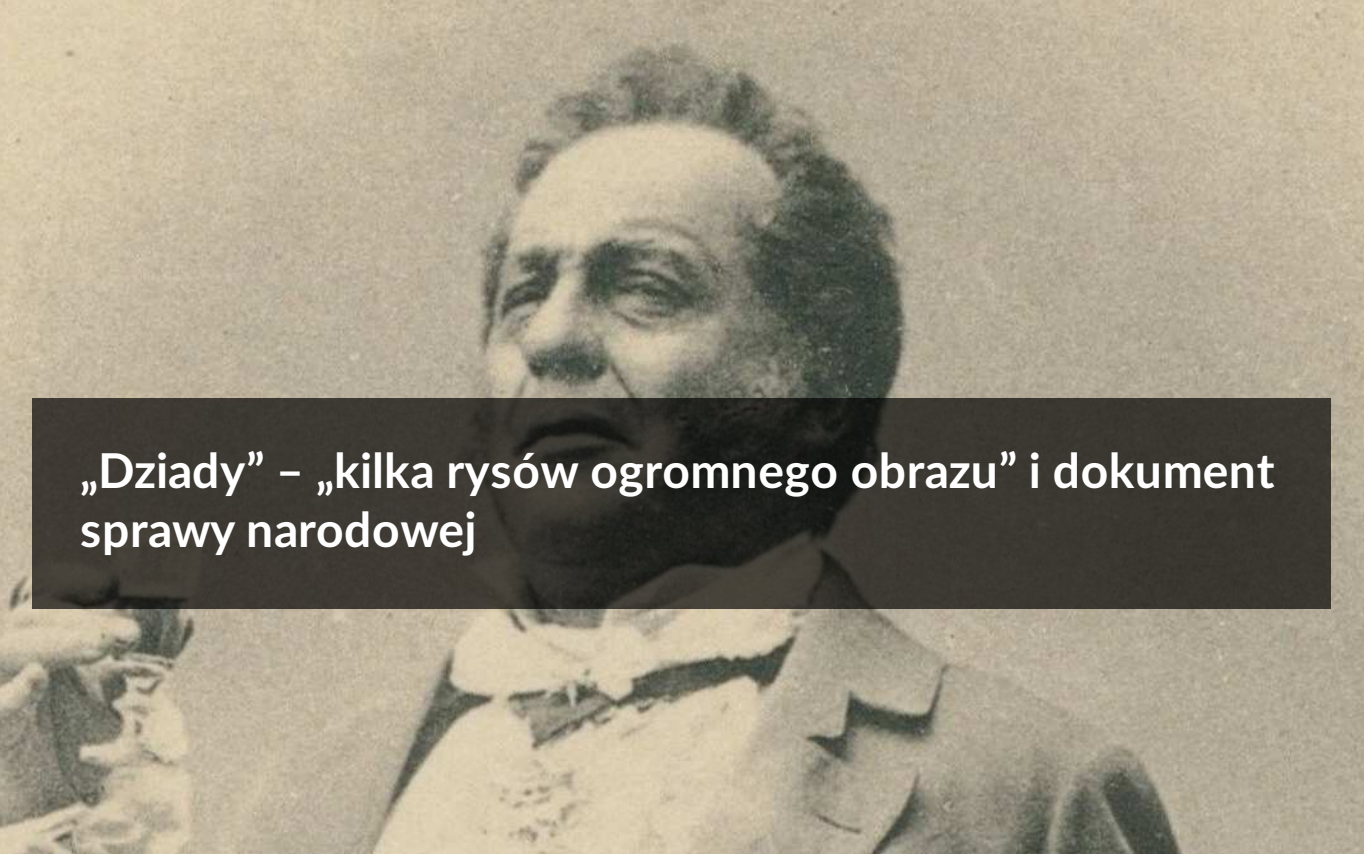

„Dziady” – „kilka rysów ogromnego obrazu” i dokument sprawy narodowej

Materiał zawiera: 3 ilustracje, 26 ćwiczeń (w tym 14 interaktywnych).

Bibliografia:

- Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].
- Źródło: George Sand, *Szkic o dramacie fantastycznym*, [w:] tejże, *Eseje*, tłum. Stanisława Kozuchowska, Maria Dramińska-Juczowa, Warszawa 1958.
- Źródło: Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798–1824*, Warszawa 1957, s. 456.

„Dziady” – „kilka rysów ogromnego obrazu” i dokument sprawy narodowej

Pocztówka prezentująca Senatora ze spektaklu *Dziady* Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego

Źródło: polona.pl, domena publiczna.

W utworach literackich niejednokrotnie odzwierciedlano wydarzenia historyczne. W III cz. *Dziadów* można wskazać fakty znaczące w biografii Adama Mickiewicza i jego przyjaciół z czasów studenckich. Poprzez pryzmat rzeczywistości przedstawionej w dramacie obserwujemy, w jaki sposób historia może wpływać na kształtowanie się osobowości jednego z najważniejszych bohaterów literatury polskiej.

Już wiesz

Sprawdź w słowniku wyrazów obcych termin „dokument” i spróbuj sformułować definicję dokumentaryzmu.

Dziady jako dokument narodowy

Ćwiczenie 1

Wskaż postaci autentyczne.

Żegota

Konrad

Bajkow

Ewa

Jan Sobolewski

Doktor

Gustaw

Pelikan

Marcelina

Ks. Lwowicz

Nowosilcow

Botwinko

Frejend

Guślarz

Feliks Kółakowski

Suzin

Tomasz Zan

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Wskaż filomatów i filaretów.

Frejend

Pelikan

Suzin

Nowosilcow

Jan Sobolewski

Literat IV

Żegota

Feliks Kóńkowski

Tomasz Zan

Botwinko

Bajkow

Doktor

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

Juliusz Słowacki po lekturze *Dziadów* poczuł osobistą urazę do Mickiewicza o to, że autor w negatywnym świetle przedstawił jego (lojalnego wobec caratu) ojczyrna. Wskaż, o kogo chodzi.

Kazimierz Brodziński

Jan Sobolewski

August Becú

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Mianem Generała został określony wierny adiutant i urzędnik cara, znany polski arystokrata, ojciec innego słynnego poety romantycznego. Wskaż tę postać.

gen. Ludwik Mierosławski

gen. Wincenty Krasiński

gen. Józef Bem

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania. Żegota to pseudonim...

Onufrego Pietraszkiewicza.

ks. Piotra.

Tomasza Zana.

Ignacego Domeyki.

Adolfa Januszkiewicza.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania. Pod imieniem Jacka kryje się osoba...

Onufrego Pietraszkiewicza.

franciszkanina – ks. Piotra.

Cypriana Michała Janczewskiego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 7

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania. Pod postacią Senatora kryje się osoba...

Wincentego Krasińskiego.

Nikołaja Nowosilcowa.

Bajkowa.

Pelikana.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 8

Wskaż, z jakim wydarzeniem z życia Adama Mickiewicza bezpośrednio związane są sceny fabularne w III cz. *Dziadów*.

kampania wileńska 1831 roku

spisek podchorążych w 1829 roku

proces i aresztowanie filomatów w 1823 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 9

Zaznacz datę przemiany Gustawa w Konrada.

1 listopada 1823 roku

29 listopada 1830 roku

24 grudnia 1798 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 10

Wskaż, dokąd bohater podróżuje we fragmencie zatytułowanym *Ustęp*.

do Petersburga

do Odessy

do Moskwy

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 11

Wskaż, kto kryje się pod kryptonimem N***.

Ludwik Nabelak

Karol Szajnocha

Julian Klaczko

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W III cz. *Dziadów* można wyznaczyć wyraźną warstwę dokumentalną. Utwór został opublikowany po klęsce powstania listopadowego. Papież Grzegorz XVI ogłosił wówczas encyklikę, w której uznał ruch powstańczy za dzieło „wichrzycieli”, a dyplomacja rosyjska w całej Europie przekonywała o konieczności potępienia dążeń niepodległościowych Polaków. Dramat, zadedykowany „narodowej sprawie męczennikom”, nawiązuje do znanych faktów historycznych. Sceny realistyczne i fantastyczne wzajemnie się uzupełniają. Konkretnych wydarzeń historycznych dotyczą: sceny więzienne (I-III), *Salon warszawski* (VII), *Pan Senator* (VIII), *Ustęp*.

Ważne!

W *Przedmowie* do dramatu Adam Mickiewicz napisał: „Dzieje męczeńskiej Polski obejmują wiele pokoleń i niezliczone mnóstwo ofiar; krwawe sceny toczą się po wszystkich stronach ziemi naszej i po obcych krajach. – *Poema*, które dziś ogłaszamy, zawiera kilka drobnych rysów tego ogromnego obrazu, kilka wypadków z czasu prześladowania podniesionego przez Imperatora Aleksandra [...]. Kto zna dobrze ówczesne wypadki, da świadectwo autorowi, że sceny historyczne i charaktery osób działających skreślił sumiennie, nic nie dodając i nigdzie nie przesadzając”.

Ćwiczenie 12

Zaznacz datę wybuchu powstania listopadowego.

29 listopada 1830 roku

30 października 1830 roku

1 listopada 1830 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 13

Odwołując się do wiedzy historycznej, wskaż najważniejsze bitwy powstania listopadowego.

bitwa pod Dębem Wielkim

bitwa pod Liwem

bitwa pod Grunwaldem

bitwa pod Wawrem

bitwa pod Racławicami

bitwa pod Grochowem

bitwa pod Legnicą

bitwa pod Stoczkiem

bitwa pod Ostrołęką

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 14

Wskaż datę zakończenia powstania listopadowego.

8 września 1832 roku

8 września 1831 roku

21 października 1831 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W polityce europejskiej dyplomacja carska starała się skompromitować polskie dążenia do niepodległości i udowodnić, że to Polacy złamali przysięgę złożoną [prawowitemu władcy](#). W związku z tym powstanie było równoznaczne ze zdradą stanu, a represje wobec niepokornych poddanych – uzasadnioną karą. Dlatego Adamowi Mickiewiczowi zależało na prezentacji materiału historycznego (który mógł być poddany weryfikacji). Chciał uświadomić odbiorcom, że powstanie było aktem rozpaczki wobec terroru bezwzględnie

wymierzonego nawet w młodzież i dzieci. Sceny dokumentalne w dramacie powstały na podstawie relacji świadków tych wydarzeń.

Zapoznaj się z treścią przywołanych poniżej relacji dokumentalnych i fragmentów dramatu Mickiewicza.

Ze wspomnień Ignacego Domeyki:

((Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka

Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824

Pamiętam jak nas bolało, kiedyśmy się dowiedzieli o wywożeniu studentów; spędziliśmy tę noc jakby oniemieli, smutnie nie uważając na żarty Frejenda i pocieszne uwagi Jagiełły.

Źródło: Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824*, Warszawa 1957, s. 456.

Z raportu Nowosilcowa do wielkiego księcia Konstantego:

((Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka

Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824

Wysłanie więźniów odbyło się w zupełnym porządku i bez zakłócenia spokoju. Przestępcy podczas wywożenia, a nawet w czasie okuwania w kajdany nie okazywali najmniejszej skruchy.

Źródło: Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824*, Warszawa 1957, s. 456.

Z listu [Józefa Twardowskiego](#) do [Adama Czartoryskiego](#):

((Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka

Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824

Policmajster w piśmie urzędowym do komendanta placu [...] wymienił, iż z rozkazu zwierzchności, uczniowie nie wieczorem, ale w dzień, po południu mają być wywiezieni. Powrózki umyślnie oddalono od odwachu o kroków półtorasta, aby okuci nie przywykli jeszcze do nowych i nie ociąganych kajdan, wlekli się do nich powoli i z trudem. Przechodzili koło licznie zebranego ludu, który płakał

rzewnymi łzami, ale oburzenia żadnego nikt nie okazał. Panowało wszędzie głucho milczenie, przerywane płaczem i łkaniem.

Źródło: Maria Demałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824*, Warszawa 1957, s. 456.

Z dramatu Adama Mickiewicza:

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Lud otoczył więzienie nieruchomym wałem;
Od bram więzienia na plac, jak w wielkie obrzędy,
Wojsko z bronią, z bębniami, stało we dwa rzędy;
W pośrodku nich kibitki. – Patrzę, z placu sady Policmajster na koniu;
z miny zgadłbyś łatwo,
Że wielki człowiek, wielki tryumf poprowadzi:
Tryumf Cara północy, zwycięzcy – nad dziatwą [...].

(Scena I, w. 157-203)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

Artur Grottger, *Pochód na Sybir*, 1867

Źródło: Muzeum Narodowe w Poznaniu, domena publiczna.

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Biedne chłopcy! – najmłodszy, dziesięć lat, nieboże,
Skarżył się, że łańcucha podźwignąć nie może;
I pokazywał nogę, skrwawioną i nagą.

(Scena II, w. 208-210)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

« Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Wywiedli Janczewskiego – poznałem, oszpetniał,
Szczerniał, schudł, ale jakoś dziwnie wyszlachetniał
Ten przed rokiem swawolny, ładny chłopczyk mały
Dziś poglądał z kibitki, jak z odludnej skały
Ów Cesarz! – okiem dumnym, suchym i pogodnym.

(Scena I, w. 214-218)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

« Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Rzuciłem wzrok po ludu ściśnionego kupie,
Po wojsku – wszystkie twarze poblądły jak trupie;
A w takim tłumie taka była cichość głucha,
Żem słyszał każdy krok ich, każdy dźwięk łańcucha.
Dziwna rzecz! Wszyscy czuli, jak nieludzka kara:
Lud, wojsko czuje – milczy – tak boją się cara.

(Scena I, w. 249-254)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

Ćwiczenie 15

Na podstawie przywołanych wyżej relacji dokumentalnych oraz wybranych scen dramatu wyjaśnij, czy Adam Mickiewicz był wierny faktom historycznym. Podaj przykłady.

Ćwiczenie 16

Ustal, czy wiarygodność opisanych wydarzeń jest najważniejszym celem autora. Uzasadnij swoją wypowiedź.

Ćwiczenie 17

Uzasadnij, czy historyzm współtworzy metaforyczną wymowę dramatu.

Ćwiczenie 18

Objaśnij sposób, w jaki Adam Mickiewicz wartościuje prezentowane zdarzenia.

Polecenie 1

Zwróć uwagę na sposób wartościowania dobra i zła, heroizmu i tchórzostwa, odwagi i konformizmu, młodości i konserwatyizmu w *Dziadach cz. III*. Powołaj się na inny utwór Mickiewicza i przeprowadź analizę porównawczą.

Oprócz nawiązań do wydarzeń politycznych poeta odniósł się także do dyskusji literackiej toczącej się w kręgach wileńskich intelektualistów. Po procesie filomatów nastąpił czas stagnacji. Mickiewicz został wówczas zesłany w głąb Rosji. Od 1824 roku znaczącym ośrodkiem życia umysłowego stała się Warszawa, gdzie zaczęli się gromadzić pisarze z różnych stron kraju. Do wybuchu powstania listopadowego w dokonaniach polskich romantyków dominowała tendencja naśladowcza wobec wzorców europejskich. W znanym artykule *O krytykach i recenzentach warszawskich* Adam Mickiewicz ostro wystąpił przeciwko zaściankowości i ksenofobii warszawskich salonów, zamkniętych na nowatorstwa artystyczne. Słowami Literata IV (uosabiającego [Kazimierza Brodzińskiego](#)) nawiązywał do sielankowo-idyllicznych upodobań literackich starszego pokolenia:

☞ Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Nasz naród się prostotą, gościnnością chlubi,
Nasz naród scen okropnych, gwałtownych nie lubi;
Śpiewać, na przykład, wiejskich chłopców zalecanki,
Trzody, cienie – Sławianie, my lubim sielanki.

(Scena VII, w. 205–207)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

Ćwiczenie 19

Zinterpretuj powyższy fragment.

Ćwiczenie 20

Wymień cechy gatunkowe sielanki.

Ćwiczenie 21

Wyjaśnij, jakie znaczenie dla tej wypowiedzi ma fakt, że Brodziński tworzył w konwencji sielankowej.

Wypowiedź Literata IV brzmi ironicznie. Mickiewicz w polemice z Brodzińskim zaakceptował mit „dobrego Słowianina”, czyli predestynowanego do roli **rewelatora** słowa Bożego. Dlatego poeta posługiwał się nazwą plemienną „Słowianie” – nigdy „Sławianie”. Uznawał w Słowianach „lud Słowa” afirmujący objawienie.

Czytelnicy, przyjaciele i krytycy Mickiewicza (**Antoni Edward Odyniec**, **Józef Bohdan Zaleski**, **Klementyna z Tańskich Hoffmanowa**, **George Sand**) postrzegali III cz. *Dziadów* jako arcydzieło o ogromnym znaczeniu dla rozwoju literatury europejskiej. Doceniano w nim siłę wyrazu poetyckiego, sugestywność świata przedstawionego, bogactwo napięć dramatycznych, tajemniczość bohatera, symbolizm, rozbudowaną warstwę filozoficzną, wreszcie – aluzyjność do aktualnej sytuacji politycznej. Obraz historii w *Dziadach* został tak skonstruowany, by wyeksponować sytuację Polski, zarówno podczas wileńskiego procesu filomatów w 1823 roku, jak i po klęsce powstania listopadowego. Mickiewicz chciał przedstawić mechanizm działania terroru i represje wobec niewinnego narodu oraz niezłomność wobec przemocy, despotyzmu władzy, niemoralnych postaw lojalizmu. Surową krytykę polityki caratu zawiera też wiersz *Do przyjaciół Moskali*. Był on dedykowany **dekabrytom** (Kondratijowi Rylejewowi, Aleksandrowi Bestużewowi) skazanym na śmierć, których poeta osobiście poznał podczas przymusowego pobytu w Rosji. Wyrażna w tym utworze jest polemika z poetą Aleksandrem Puszkinem, lojalnym wobec cara.

Konteksty

Ćwiczenie 22

Przeczytaj fragment szkicu [George Sand](#) i wynotuj fragmenty realistycznego obrazu zawartego w *Dziadach*, które zarejestrowała pisarka. Zestaw je z odpowiednimi cytatami z III części *Dziadów*.

George Sand

Szkic o dramacie fantastycznym

Faust jest za bardzo związany z rzeczywistością. *Manfred*, być może, za bardzo pogrążony jest w marzeniach. Założenie Mickiewicza wydaje mi się najlepsze. Nie miesza on formy z ideą, jak to uczynił [Goethe](#) w *Fauście*. Ani też nie oddziela formy od idei, jak [Byron](#) w *Manfredzie*. Samo realne życie stwarza obraz mocny, przejmujący, groźny, a jego ośrodek stanowi idea. Świat fantastyczny nie znajduje się gdzieś na zewnątrz, ani wyżej, ani niżej, leży on u podstaw wszystkiego, wszystko wprawia w ruch, jest duszą całej rzeczywistości, jest obecny we wszystkich wydarzeniach. Każda postać, każda grupa nosi go w sobie i objawia na swój sposób. Całe piekło się rozpętało, lecz wojska niebieskie są tam również i podczas gdy demony triumfują w sferze materialnej, zostają zwyciężone w sferze ducha. Potęga doczesna – to ukazy cara knutodzierżawcy, tortury, katowska przemoc, wygnanie, kajdany, narzędzia męki. Potęga anielska – to królestwo ducha, dusze bohaterskie, pobożne uniesienia, święty gniew, sny prorocze, boska ekstaza ofiar. Lecz ta nagroda niebieska wydartą została męczeństwem i właśnie sceny męczeństwa każe nam oglądać posępne malarstwo Mickiewicza. A są to takie obrazy, których ani [Byron](#), ani [Goethe](#), ani [Dante](#) nie mogliby namalować [...]. Od czasu żalów i złorzeczeń proroków Syjonu żaden

głos nie podniósł się z taką mocą, by opiewać wydarzenie tak wielkie, jak upadek narodu.

Źródło: George Sand, *Szkic o dramacie fantastycznym*, [w:] tejsze, *Eseje*, tłum. Stanisława Kozuchowska, Maria Dramińska-Juczowa, Warszawa 1958.

Preteksty

Dramat Adama Mickiewicza odegrał symboliczną rolę również w polskich dziejach najnowszych. Inscenizacja *Dziadów* w 1967 roku w reżyserii Kazimierza Dejmka stała się pretekstem do prowokacji politycznej wymierzonej w inteligencję. Według Wydziału Kultury KC PZPR przedstawienie miało charakter antyradziecki, na dodatek, ku niezadowoleniu władzy, cieszyło się ogromnym zainteresowaniem. Stopniowo zaczęto wprowadzać utrudnienia, najpierw zakaz wystawiania sztuki częściej niż raz w tygodniu, następnie ograniczenia w sprzedaży biletów, w końcu ogłoszono datę ostatniego (jedenastego) spektaklu (30 stycznia 1968 r.). Po jego zakończeniu studenci zorganizowali manifestację, złożyli kwiaty pod pomnikiem Mickiewicza. Interweniowała milicja, kilkadziesiąt osób zostało wówczas aresztowanych. W kolejnych dniach odbywały się kolejne protesty na uczelniach, środowisko studenckie wspierane było przez Związek Literatów Polskich, niepokornych (zdaniem władzy) skreślano z listy studentów.

Właśnie w obronie osób relegowanych z uczelni 8 marca odbył się protest, który został brutalnie stłumiony. Zajścia te wywołały lawinę wydarzeń, które w historii określane są jako Marzec '68.

Gustaw Holoubek jako Konrad w *Dziadach* w reżyserii Kazimierza Dejmka, 1968

Źródło: Archiwum Kancelarii Prezydenta RP, domena publiczna.

Ćwiczenie 23

Spośród zastosowanych w III cz. *Dziadów* metafor dotyczących polityki, władzy i narodu, wybierz i opisz tę, którą uważasz za aktualną. Uzasadnij swoje zdanie, wymień stosowne fragmenty.

Ćwiczenie 24

Poszukaj w dostępnych źródłach informacji o wydarzeniach marcowych z 1968 roku. Zredaguj notatkę na ten temat.

Zadaniowo

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Nasz naród jak lawa

Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa,

Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi.

(Scena VII, w. 227-230)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii/> [dostęp 31.01.2021].

Ćwiczenie 25

Nazwij cechę narodową, o której wspomina Wysocki w scenie *Salonu warszawskiego*. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że jego słowa zawierają krytykę bierności i **lojalizmu**, a poza tym definiują charakter narodowy Polaków? Uzasadnij swoje zdanie.

Polecenie 2

Zredaguj wypowiedź argumentacyjną na temat: „III cz. *Dziadów* jako źródło historyczne. Czy Adam Mickiewicz zawarł w swoim dziele prawdę historyczną o współczesnych mu wydarzeniach?”. Twoja praca powinna zawierać co najmniej 400 słów.